ISTORICII ȘI NATURA: CUM ÎNȚELEGEM TRECUTUL OMULUI PRIN PRISMA BIOLOGIEI?

Autor: Tudor Vișan-Miu | 21 aprilie 2023

Orice istorie a speciei umane[1] scrisă în zilele noastre prezintă, inevitabil, o perspectivă evoluționistă. Dacă autorii unor asemenea lucrări caută să devină familiarizați cu dezbaterea științifică privind „originea speciilor” (măcar la nivelul la care a fost popularizată dincolo de cercul specialiștilor), majoritatea istoricilor, deja copleșiți de o bibliografie vastă în domeniul propriu de cercetare, se dispensează de o astfel de cunoaștere. Rostul scrierii acestui eseu nu este de a propune o discuție asupra istoriei din prisma biologiei, prezentă deja în lucrări de referință[2], ci de a schița câteva considerații asupra modului în care perspectiva biologică este indispensabilă formării unei viziuni de ansamblu asupra istoriei.

Istoria în raport cu științele fundamentale

A devenit o marotă, aproape, mai ales printre istorici, că „istoria nu este o știință”, apreciere enunțată odată cu desprinderea de o tradiție pozitivistă[3]. Istoria este congenital legată de om, care constituie subiectul ei de cercetare: altminteri, dacă trece de zona activității umane, devine biologie sau geografie abordată sub aspect istoric. Perspectiva istorică, articulând o formă de cunoaștere despre trecut, este, de bună seamă, influențată de ideile omului despre natura speciei sale. Singura modalitate de a da istoriei o privire mai largă este prin situarea subiectului ei în contextul mediului, al vieții și al legilor universului.

Tentativele de „istorie a speciei umane”, bazate pe metodologii interdisciplinare, au potențialul de a aduce istoria în compania științelor fundamentale, în postura de „moșneag” care intră într-un han cu „aventurieri temerari” și, ascultându-le „poveștile”, oferă la sfârșit o doză de înțelepciune a celui care „a privit spre începuturile lumii și poartă povara acestei cunoașteri”[4].

Filosofia istoriei și natura umană

Poate o viziune istorică să fie autosuficientă exclusiv prin conținutul unei singure discipline? De bună seamă, nu, iar din momentul în care, întorcându-ne spre vechime, nu mai găsim consemnări scrise, trebuie ascultate vocile arheologului, biologului și geologului. În istoria istoriei, însă, acest dialog a început târziu, cam acum trei secole, una din schimbările radicale provenind din noile considerații privind vârsta Pământului. Astăzi, privind timpul la scară planetară, istoria civilizațiilor umane ne poate apărea, într-un discurs eco-evoluționist, drept povestea unei forme de viață care se răspândește pe spatele unei gigante, Terra, ajungând, prin tehnologia pe care o dezvoltă, să-și pună amprenta asupra ecosistemului (așa cum susține teoria Antropocenului).

Ce importanță are, însă, originea omului atunci când discutăm despre subiecte mai mai recente din istoria speciei, începând chiar din preistorie și Antichitate? Într-un plan subtil, privim altfel acțiunile umane atunci le integrăm într-un ciclu natural sau când plasăm omul „între animale și zei" ori credem, așa cum s-a arătat prin revelație în Cartea Facerii, că primii oameni au fost creați printr-o geneză specială[5]. O unealtă, fie o oală de gătit, o spadă lungă sau un telefon mobil; un război, fie Primul Război Punic sau Primul Război Mondial; o idee, fie dreptul divin al regilor sau egalitatea în drepturi a cetățenilor – toate ni se prezintă într-o lumină diferită dacă punctul de pornire este o reprezentare antropocentrică, în care omul este „măsura tuturor lucrurilor", sau una în care specia umană este un punct de referință,dar nu un etalon absolut[6].

Poate istoricul să discute despre om altfel decât dintr-o perspectivă a omului? Nu. Omul fiind singurul gânditor de pe planetă, tot el este chemat să-și studieze natura. Ce am încercat să arăt în acest eseu este că istoricii, chiar „istoricii clipei", nu se pot dispensa de o filosofie istorică, în construirea căreia nu pot ignora biologia. La rigoare, și biologia, ca orice știință fundamentală, progresează și poate propune, cândva, noi teorii. Evoluționismul a fost acceptat de istorici pentru că oferă o explicație compatibilă cu descoperirile arheologice și paleontologice, lăsând celui care cercetează trecutul să se întrebe: totuși, cum a apărut viața și care este sensul ei?

NOTE

1. Autorul adresează mulțumiri domnului profesor Șerban Broché pentru discuțiile care au animat elaborarea prezentului eseu. ↑
2. De exemplu, Jared Diamond, *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies* (1997), tradusă la Editura Allfa în 2014: *Virușii, arme şi oţel. Soarta societăţilor umane* (În traducerea titlului, inversarea ordinii inițiale, motivată de rațiuni editoriale, ni se pare potrivită, plasând biologia pe primul loc; a se compara cu: *Arme, virusuri și oţel,* Editura All, 2019). ↑
3. O voce interesantă în această dezbatere a fost cea a istoricului american Hayden

White (1928-2018). Vezi Anurag Subramani, „Hayden White and the burden of history”, *The Journal of Pacific Studies*, no. 2 (36) / 2016, pp. 107-122. Bogdan Ștefănescu, „Despre onoarea de a dezonora istoria”, în *Dilema Veche*, nr. 357 / 16-22 decembrie 2010, https://dilemaveche.ro/sectiune/societate/din-polul-plus/despre-onoarea-de-a-dezonora-istoria-607737.html. ↑

4. O asemenea scenă a fost imaginată în discuția purtată în jurul profesorului John Oldman, în filmul „The Man from Earth” (2007). ↑

5. Unii teologi au dat primelor capitole din „Geneză” o interpretare alegorică. ↑

6. Problema relației omului cu mediul transcende dezbaterea despre raportul între științe și religii. Pentru un asemenea dialog, se poate avea în vedere: Stephen Nnamdi Ani, Victor Ogbozor, „The hermeneutics of Genesis 1: 28 and environmental ethics: a socio-ethical evaluation”, *Sapientia Global Journal of Arts, Humanities and Development Studies*, Vol.3, no. 2 / June, 2020, pp. 100-113, https://www.sgojahds.com/index.php/SGOJAHDS/article/view/64. ↑

Imagine: Pixabay